
РЕЦЕНЗІЇ

Оксана Вацеба

KULTURA FIZYCZNA LUDNOSCI UKRAINSKIEJ (1868–1939) – ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ УНІКАЛЬНОСТІ СПОРТИВНО- ГІМНАСТИЧНОГО РУХУ В ГАЛИЧИНІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

2007 року в Польщі, у видавництві Ряшівського університету вийшла друком цікава монографія польського дослідника Станіслава Заборняка “**Фізична культура українського народу на польських землях (1868–1939)**” [1].

Перша реакція на назву цієї книги у знавця історії України, і передовсім історії українського спорту, безумовно, прогнозована – емоційно бурхлива з прагненням до дискусії, до з’ясування міри об’єктивності автора, до встановлення історичної справедливості. При цьому вабливою для українського читача є й обкладинка цієї об’ємної праці, виконана в синьо-жовтих кольорах (автор проекту обкладинки – Роберт Бонк (Robert Bąk)).

Загалом звернення польського дослідника до історії фізичної культури українців показове для українських учених. Унаслідок різних обставин українська наука тільки з відновленням української державності та розгортанням демократичних процесів змогла розпочати об’єктивні дослідження з історії вітчизняної фізичної культури і спорту. При цьому на тлі нечисленних історичних розвідок переважають, власне, праці про феномен розвитку західноукраїнського спортивно-гімнастичного руху першої третини ХХ століття (І.О. Андрухів [2], О.М.Вацеба [3], О.Т.Винничук [4], Б.Савчук [5], Б.Є.Трофим’як [6], В.В. Федак [7] та ін.).

Отже, не дивно, а можливо й похвально, що до цієї проблематики звернувся польський науковець. Адже спорт, зокрема фізична культура, як своєрідний вияв культури, освіти, сфери виховання, як важливий чинник військової справи, сфери охорони здоров’я й навіть політики, сформувалися у відносно самостійну галузь саме на початку ХХ століття. Для багатьох слов’янських народів спортивно-гімнастичний рух того часу здебільшого тісно поєднувався з національно-визвольним рухом, підготовкою молоді для боротьби за національну та державну незалежність. Яскравим прикладом слугує чеське сокільство, яке дуже швидко знайшло своїх прихильників і серед галицьких українців. При цьому траплялося й так, що на етнічних українських землях у Галичині польські сокільські організації створювалися значно швидше, аніж у Кракові чи Варшаві...

Загалом, спортивно-гімнастичний рух у тогочасній Галичині або, як зазначає автор, “на польських землях, які були під владою Австрії”, розвивався, порівняно з тогочасними європейськими традиціями, досить незвично. На цій землі дивним чином сфокусувалися світові тенденції розвитку фізичної культури – дуже швидко поширилися організації скаутського типу, названі українцями “Пласт”; активно переймалися європейські тенденції спортивно-гімнастичного руху у вигляді товариств “Сокіл” і витворилися суто національні структури на кшталт “Січі” та “Лугу”.

Окрім цього така ситуація посилювалася й тим, що розвиток спорту в Галичині відбувався за національною ознакою. У краю існувала мережа польських, українських, єврейських, німецьких спортивних товариств. Серед найвідоміших, наприклад, у Львові були польські клуби “Чарні”, “Погонь”, “Лехія”; українські – “Україна”, “Богун”, “Тризуб”; єврейський – “Гасмонея”, німецький – “ВІС”. Подібна картина спостерігалася і в інших містечках Галичини. Наприклад, у Перемишлі, нині місті Польської Республіки, у період з 1908 до 1914 року серед інших діяли польські клуби “Полонія” (1909), “Бялі” (1912), “Чарні” (1912); український спортивний клуб “Ся-

нова Чайка” (1909); перемиський єврейський спортивний клуб (1914); спортивний клуб “Літва” (1912) та ін [8]. У міжвоєнний період, у роках 1918–1939, серед 36 спортивних клубів у Перемишлі в різні роки функціонувало 8 єврейських клубів*: “Кадіман” (1920), “Хагібор” (1921–1939), “Гашахар” (1921), “Лабор” (1921–1939), “Ютженка” (1922–1935), “Сіон” (1935), “Хапоель” (1936–1939), “Нордіан” (1936–1939) та 5 українських – “Сянова Чайка” (1909–1939), “Спартанка” (1928–1935), “Сян” (1929–1939), “Беркут” (1929–1932), “Союз” (1937) [9]. Така особливість спрямовувала діяльність спортивних клубів у русло більш ідеологічне, політичне, аніж спортивне. Змагання подекуди набирали не стільки спортивного характеру, скільки національного протистояння.

У цьому сенсі можна дискутувати зі С. Заборняком, що “в період галицької автономії... багато українських спортсменів належало до польських спортивних товариств” і натомість підтримати слушну заувагу автора, що “українська сторона” переймалася загрозою колонізації молоді й її асиміляції.

Покажемо у цьому сенсі може бути приклад із найкращими галицькими хокеїстами, або, як їх тоді називали, гаківкарями.

Хокей був одним із найулюбленіших видів спорту в Галичині. Перші хокейні клуби в тогочасній Польщі чи пак у нинішній Україні постали саме у Львові. Львівські команди “Погонь”, “Чарні”, “Лехія” не раз були серед переможців та призерів чемпіонатів тогочасної Польщі. Провідні гравці цих клубів запрошувалися до збірної Польщі для участі в чемпіонатах світу та Європи. У складі збірної Польщі львів’яни (*Мауер Альберт, Сабінський Роман, Соколовський Казимир*) успішно виступали на зимових Олімпійських іграх у 1932 році (здобувши четверте місце) та в 1936 році в Гарміш-Партенкірхені (*Лемішко Владислав, Соколовський Казимир (удруге), Ступницький Роман*).

При цьому один із польських дослідників історії львівського спорту Мар’ян Калуськи (Magian Kałuski, 2007), який нині мешкає в Австралії, категорично заявляв, що “жоден з польських олімпійців зі Львова не був українцем” [10].

Проте учасник тих подій, один із кращих львівських хокеїстів 30–40-х років Омелян Буцацький свідчить, що “десятки українців були членами польських клубів... Постійними репрезентантами Львова, а також Польщі були Казимир Соколовський, Стефан Ступницький, Володимир Лемішко...” [11] і зазначає, що “це була навмисна, продумана, спланована дискримінація” [12]. Тобто аби потрапити бодай до збірної Львова, потрібно було переходити до польського клубу, при цьому одержати кращу матеріальну винагороду, але змінити батьківську віру.

Мабуть тому не допускався до міжнародних офіційних змагань найкращий воротар 30-х років, автор першої у світовому хокеї воротарської маски, гравець львівської команди СТ “Україна” Микола Скрипій. І досить показовим є факт відсутності в детальних польських спортивних енциклопедіях будь-яких біографічних даних про польського олімпійця зі Львова Р. Ступницького, брат якого був капеланом Української Галицької Армії...

Схожі явища згодом можна було побачити в практиці радянського спорту, коли багатьом перспективним українських спортсменам чи тренерам шлях до збірної СРСР гальмувала київська, а не московська приписка, або значно жорсткіше неофіційне формулювання – “невиїзний”.

Для будь-якої системи член збірної команди країни повинен був бути виразним представником її ідеологічних засад.

* Йдеться про клуби, у власних назвах яких виразно декларувалася національна приналежність.

Але, повертаючись до книги Станіслава Заборняка, зауважимо, що автору вдалося обійти ідеологічні протистояння, не вдаючись до гострих висновків чи історичних “штампів”. Матеріал представлено достатньо виважено із сучасним розумінням ролі та значення спільної історії в житті двох сусідніх народів – поляків та українців. Акценти зроблено на фактологічний матеріал, який є досить обширним і детальним.

Структурно матеріал подано в шести розділах:

I. Українська людність на польських землях до 1939 року.

II. Основи розвитку фізичної культури українських меншин (1894–1939).

III. Фізичне виховання і туризм.

IV. Молодіжні організації фізичної культури (1894–1939).

V. Українські спортивні організації (1906–1939).

VI. Розвиток видів спорту (1906–1939).

Відродно, що до польського читача донесено відомості про діяльність українського “Сокола”, важливих у суспільно-політичному розвитку організацій “Січ”, “Луг”, “Пласт”, “Каменярі”; про українські спеціалізовані часописи й журнали, серед яких “Вісти з Запорожя”, “Сокільські Вісти”, “Готові”, “Змаг”. Подано й імена піонерів українського спортивно-гімнастичного руху Володимира Лаврівського, Івана Боберського, Олександра Тисовського, Степана Гайдучка та ін. Як і імена найкращих українських атлетів того часу, серед яких велосипедисти – Микола Степаняк, Олесь Бабій, легкоатлети – Мирослав Талпаш, Тадей Козак, Орест Мартинович, Едвард Жарський, Оріся Кобзар, футболісти – брати Скоцені, Мікльоші, Магоцькі, шахісти – Степан Попель, Михайло Романишин, Лев Туркевич, боксери – Антін Білий, Володимир Козуб, Андрій Кіт, Осип Хома, хокеїсти – Роман Маринець, Ждан Новаківський, брати Труші, Дицьо та багато інших, щедро представлених на сторінках цього видання.

Праця С. Заборняка ґрунтується на достатньо розмаїтій джерельній базі, серед якої – документи архівів Варшави, Кракова, Перемишля, військового архіву в Рембертові, а також Львова і Луцька; матеріали Ягеллонської бібліотеки Кракова, Національної бібліотеки Варшави, педагогічної бібліотеки Кракова, бібліотеки Польської Академії наук у Кракові, архіпатріальної бібліотеки Перемишля; бібліотек Варшавського та Ряшівського університетів; збереження музеїв спорту і туризму у Варшаві та перемиської землі в Перемишлі, а ще 80 найменувань газет і журналів, різних років видання, включаючи часописи Львова, Тернополя, Луцька, Коломиї, зокрема й “Сокільські вісти”, “Спорт”, “Спортові вісти”, “Світ молоді”, “Вісти з Лугу”, “Змаг”, “Вогні” та ін. Загалом автором опрацьовано понад 300 джерел, які стосуються досліджуваної теми.

Книга ілюстрована численними фотографіями, рисунками, географічними картами, схемами, таблицями й містить належний пошуковий апарат – наприкінці книги укладено алфавітний індекс прізвищ, географічних назв, таблиць, карт, фотографій.

Цікаво, що, разом із двома польськими рецензентами: професором Познанської академії фізичного виховання Тамашем Юреком (Tomasz Yurek) і професором Ряшівського університету Анджеєм Бонусяком (Andrzej Bonusiak), одну з рецензій готував і український учений – професор Прикарпатського університету імені Василя Стефаника Богдан Мицкан.

Відтак міркується, що саме за допомогою івано-франківських колег з’явиться й український переклад цієї книги.

На завершення варто подати польською мовою фрагмент із рецензії професора Томаша Юрека, уміщений наприкінці книги, як своєрідну оцінку зробленого Станіславом Заборняком: “... Z mroku zapomnienia odsłonięty został ważny fragment wspólnych polsko-ukraińskich dziejów, pelen tyłu wzniosłych uniesień i współpracy, co i dramatycznych epizodów zmierzających ku konfrontacji. Autorowi przyszło się, zmierzyc z

nader trudna, i wyjątkowo złożona, materia, obarczona historycznymi i publicystycznymi stereotypami”.

Сподіваємося, що поява друком праці Станіслава Заборняка “Фізична культура українського народу на польських землях (1868–1939)” стане неабияким підґрунтям для фундаментального розуміння новітніми польськими та українськими дослідниками тих складних соціальних процесів, які проявлялися у формі фізкультурно-спортивного руху.

Вірю також, що в недалекому майбутньому сумлінне перо українського вченого торкнеться проблем польського спорту в Західній Україні, а ба й більше, з’явиться спільна праця українського та польського авторів про непрості, але спільні сторінки історії двох сусідніх народів, які сьогодні з упевненістю дивляться у своє спільне майбутнє.

1. Zaborniak S. Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868–1939) / Stanisław Zaborniak. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007. – 543 s.
2. Андрухів І. О. Західноукраїнські молодіжні товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг” / І. О. Андрухів. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1992. – 78 с.
3. Вацеба О. М. Нариси з історії західноукраїнського спортивного руху / О. М. Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
4. Винничук О. Т. Історико-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури / О. Т. Винничук. – Тернопіль : Астон, 2001. – 404 с.
5. Савчук Б. Український пласт (1911–1939) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1996. – 272 с.
6. Трофим’як Б. Є. Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30-х років XIX ст. до 1939 року) : навч. посіб. / Б. Є. Трофим’як. – К. : ІЗіМН, 1997. – 419 с.
7. Федак В. В. Закарпаття у спортивному вимірі / В. В. Федак. – Ужгород : Карпати, 1994. – 150 с.
8. Frankiewicz J. Zarys Historii Miejskiego Klubu Sportowego “Polonia” w Przemyślu 1909–1984 / J. Frankiewicz, Z. Chabasiwicz. – Przemyśl, 1984.
9. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні / О. Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997.
10. <http://polonia.pap.net.pl/2007/06/20070607081254.html>.
11. Бучацький О. Від “Тигрися” до Грецького / О. Бучацький // Спортове Товариство “Україна” (Львів). До 80-річчя заснування : альманах / ред. кол. Й. Лось [та ін.]. – Львів : Світ, 1991. – С. 46.
12. Там само.